

Oponentní posudek dizertační práce Mgr. Gabriely Svárovské „Neviditelní nositelé lidských práv“. Praha, FHS UK 2016; 240 stran rukopisu.

Za poněkud nejasným názvem se nabízí vysoce profesionálně zpracovaný text, opatřený všemi náležitostmi, které se po akademických textech vyžadují; napsaný hezkou a srozumitelnou češtinou, opřený o dostatečné množství odborné literatury (domácí i zahraniční) a dokazující teoretickou i praktickou připravenost autorky k řešení dané problematiky. Když jsem se takto zbavil vyjádření k formálním náležitostem, budu se věnovat vlastnímu tématu, jímž je otázka univerzálního prosazování lidských práv.

Východiskem celé argumentace je teze Jana Sokola, školitele autorky, kterou ocituji: „...ve svém chápání lidských práv, vycházejícím z osvícenských idejí přirozenosti lidských práv a společenské smlouvy, podléháme řadě fikcí, které nám i při nejlepší vůli brání pochopit stanoviska těch, kteří osvícenské ideje nesdílejí nebo kterým je jejich chápání cizí.“ /str. 17/ Záměrem autorky, opět cituji z téže strany, „...je dospět rozbořem používané argumentace – po jejím oproštění od účelové politické manipulace – k příkladům sporných bodů, které komplikují nebo znemožňují mezikulturní dialog na globální, ale i místní úrovni. Příkladem mezinárodního tématu je tzv. ženská obřízka, případem místního tématu je přípustnost potratů na příkladu Polska. .... Mým předpokladem bylo, že příčiny odlišnosti v přístupu k člověku, jeho právům, hodnotě a důstojnosti a v chápání jeho postavení ve společnosti nejsou navzdory všeobecnému mínění a převládající argumentaci náboženské, ale hlouběji a komplexněji kulturní. Souvisejí významně se vzorovým uspořádáním společnosti a rodiny a postavením jednotlivce v tomto kontextu“.

Musím konstatovat, že se kolegyni Svárovské podařilo její předpoklady potvrdit, i když podle mého názoru ploše anebo přesněji řečeno neúplně; přece jen se nedokázala oprostít od „našeho severního, euro-amerického, diskurzu /nadále jen „severního“/, založeného právě na oněch zmiňovaných osvícenských idejích. Podle mého názoru je příčinou tohoto nedostatku přílišné lpění na formálních stránkách onoho severního, snad by se dalo říci právního diskurzu a výrazné opomíjení diskurzu prosazovaného sociálními a kulturními antropology. Autorka ovšem s antropologickou literaturou občas pracuje, dokonce místy v citacích probleskují názory antropologických badatelů, které by jí pomohly jasněji problém řešit či vysvětlit, ale vlastně zůstává v použití antropologických poznatků na půli cesty.

Následující poznámky chápu jako podněty k budoucí debatě. Začnu poznámkami k ústřednímu tématu, tedy k debatě o přípustnosti/nepřípustnosti ženské obřízky:

- 1) Vzhledem k tomu, že obě analyzované situace, debata o ženské obřízce i debata o potratech výrazně souvisí s konstruováním sociální i kulturní reality v severní civilizaci i v civilizaci, řekněme, africké, je škoda, že se autorka nepodívala na teoretickou literaturu k tomuto tématu; bylo by asi možné doporučit dnes již klasickou práci „Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění“ Peter L. Bergera a Thomase Luckmanna (Praha 1999).
- 2) Lidská práva se, stručně řečeno, týkají vztahu „stát – občan“ (a jistě i obráceně); je tedy otázkou, zda se týkají i vztahu „vlastní kultura/vlastní společnost – nositel kultury/člen společnosti“. Podle mého názoru jsou to rozdílné roviny vztahů. Obě analyzované situace se tak trochu míjejí se vztahem „stát – občan“ anebo „občan – stát“. Je tedy možné prosazovat zákaz ženské obřízky či potratů v Polsku v balíčku ochrany lidských práv?
- 3) Svárovská správně uvádí, že cituji „...ženská obřízka je cizorodý, naší kultuře neznámý fenomén..“ /str. 88-89/, zatímco mužská obřízky (židů, muslimů, amerických aj. modernistů) nám nevadí. Staví tak do protikladu představu nositelů severní a africké civilizací a vlastně na tomto konstatování se zastavuje. Je dosti možné, že s použitím antropologické literatury by dovedla svou argumentaci k jasnějšímu závěru.
- 4) V čem je tedy rozdíl mezi severní a africkou civilizací? Podle mého názoru v chápání jevů „člověk“, „muž“, „žena“. Autorka se k zase k něčemu podobnému přibližuje, když píše: „...Všechny (anebo téměř všechny) společnosti praktikující ženskou obřízku praktikují paralelně, v podobném kontextu a přibližně ve stejném věku také obřízku mužskou...“ /str. 86/. Výzkumy ukázaly, že v severním pojetí se člověk rodí hotový – buď s mužským či ženským pohlavím i rodem, a takový i zůstává do dospělosti. Naproti tomu v africkém pojetí se člověk rodí buď s mužským anebo ženským pohlavím, ale s nejistým rodem; novorozenec je totiž nositelem znaků obou rodů – má znaky jak ženské (u chlapců předkožka) i mužské (u děvčat klitoris). Až do dospívání tato nejistota v rodu nevadí, ale nakonec je třeba ji ukončit, což se děje právě oněmi operacemi. Teprve chlapec bez předkožky se stává mužem a teprve bez klitoris se dívka stává ženou. Pouze žena se může vdát a pouze muž se může oženit. To je sociální či kulturní funkcí obřízek. Tak vypadá jádro severního nepochopení.

- 5) Je také otázkou, zdali boj severních aktivistek/aktivistů proti ženské obřízce v Africe a jinde nemůže být chápán jako případ severního postmoderního kulturního neokolonialismu.
- 6) K druhému tématu – o potratech – nemám žádné poznámky; je precizně zpracovaný. Nebylo by ale možné aplikovat na polskou situaci případ „sporů o kříže v italských školách“?
- 7) Několik drobností:
- Ad podložená teorie: Jiří Kabele vymyslel český termín „intervenční heuristické vyšetřování“ /str. 19/;
  - Proč citujete Pospíšila z druhé ruky? Vyšel i česky a v knihovnách jsou i anglické originály /str. 30-31/;
  - Zmiňujete na str. 104 „...dlouhodobé, často opakované terénní výzkumy...“. Jaké?
  - U stran 123-124 je velké mezera – asi chyba tisku.

Závěr: Předloženou dizertační práci považuji za výbornou, doporučuji k obhajobě a těším se na případnou debatu.

V Praze 17. ledna 2017

Prof., PhDr. Josef Kandert, CSc.